

Tóthné Veszprémi Bernadett¹ Kelsen államelméletének alapjai

Hans Kelsen (1881-1973) a pozitívizmus képviselője volt. Széleskörű irodalmi munkássága és elméleteinek sokrétűsége tette ismertté. Jellemző életére, hogy az általa vallott tanok állandó fejlődésen mentek keresztül. Ezt tükrözi például az állam keletkezéséről és az "államakarát" problémájáról alkotott tézisének folyamatos változása, formálódása.

Már magát, az államot érintő könyvei, tanulmányai is jelentős mennyiséget tesznek ki, melyek az előbb említett folyamatot - mármint felfogásának alakulását - mutatják be. Lehetetlen feladat lenne Kelsen egész életművét feldolgozni. Sőt, ahhoz, hogy jobban elmélyedhessünk egy-egy témakörben, elemezhesünk egy-egy problémát, úgy gondolom, egyszerre csak egy művét kell, szabad kiemelnünk. Én ezért "Az államelmélet alapvonalai" című munkáját választottam. Arra a kérdésre, hogy miért pont ezt, vázlatosan át kell tekintenünk az államelmélettel kapcsolatos műveit.

1911-ben írta meg Kelsen a "**Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatz**" című tanulmányát. Ennek a műnek alapgondolata, hogy a jog norma, s ezért a jog elméletének is normatannak, vagyis jogszabályokról, a tárgyi értelemben vett jogról szóló tannak kell lennie. Az az ún. "államakarát", aminek a tárgyi jogot tekinteni szokták, nem jelenthet olyan reális pszichológiai tény, mint az egyes ember akarata, hanem csupán antropomorf megjelölése lehet az állami rendben kifejezésre jutó normatív követelmény (Sollen) gondolatának. Az alanyi értelemben vett jogot a tárgyi jogra kell visszavezetni és fel kell adni a tárgyi és alanyi jognak a dualisztikus felfogását.²

1913-ban megjelent művében ("**Zur Lehre vom öffentlichen Rechtsgeschäft**") azonban már változást vehetünk észre felfogásában, mivel a jogtudomány módszere tisztaságának problémáját itt már nemcsak a jogász és szociológiai szempontok vegyülésében látja, hanem észreveszi, hogy a politikai tendenciák is mennyire befolyásolóan hatnak. A tárgyi és alanyi jog dualisztikus felfogásának kritikája mellett már a jog és az állam megkülönböztetését is tagadja.

Ennek a tézisnek a továbbfejlesztése - mely egyben arra a következtetésre juttatja, hogy a tételes jog normáinak egyetlen rendszert kell alkotniuk - a "**Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts**" (1920). A "**Der soziologische und der juristische Staatsbegriff**" (1922) című tanulmányában is a jog és az állam azonosságát vizsgálja tovább.

1925-ben jut el arra szintre, hogy egy összegzést készítsen addigi munkáiban kifejtett téziseiről. Ez az "**Allgemeine Staatsrechte**", mely mű rövidített összefoglalásának is tekinthető "**Az államelmélet alapvonalai**" (Grundriss einer allgemeinen Theorie des Staates) (1926).

Ha Kelsen munkáinak lényegére kívánunk rávilágítani, mindenképpen szükséges néhány mondatban Georg Jellinekre is kitérni. Hiszen az ő munkássága abban az

¹ A Szerző az ME ÁJK Közigazgatási Jogi Tanszékének doktorandusza

² Moór Gyula: Előszó in: Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bfbor Kiadó, Miskolc 1997. 16.o.

összefüggésben is meghatározó szerepet játszott a jog- és állambölcselet további fejlődésében, hogy módszerdualizmusa előkészítette az utat a normativista államelmélet (Kelsen) és a decizionizmus (Schmitt) szétválása, vagy a kelsen-i tiszta jogtan és a weberi jogszociológia elkülönülése felé.³

1. A mű szerkezete

Kelsen Az államelmélet alapvonalai című, 1926-ban írt tanulmánya három nagy részre tagolódik.

- I. Az állam mivolta
- II. Az állami rend érvényessége (statika)
- III. Az állami rend megalkotása (dinamika)

Azonban ezek a részek is további címekre bonthatók, melyek az egyes elemeket tárgyalják. pl. a dinamikus rész a jogalkotás fokozataival, szerveivel és módszereivel foglalkozik, míg az érvényesség részét képezik a szuverenitás, nemzetközi jog, állam területe, államkapcsolatok...

Jelen cikk terjedelmének korlátozottsága miatt az állam mivoltával foglalkoztam részletesebben és elemzésemben követtem a szerző felosztását:

- 1.§ Az állam, mint rend; természeti és normatív rend
- 2.§ Az állam, mint tekintély; az állammal szembeni alávetettség
- 3.§ Az állam, mint az egyesek feletti akarat
- 4.§ Az állami rend hatékonysága; norma és a normáról szóló képzet
- 5.§ Az állami rend érvényességének és hatékonyságának viszonya
- 6.§ Az állam, mint hatalom
- 7.§ Az állam részére történő beszámítás
- 8.§ A természetes és normatív beszámítás
- 9.§ Az állam, mint eszmei rend
- 10.§ A szociális alakulatok normatív jellege; természet és szellem
- 11.§ Az állam, mint kényszerítő rend
- 12.§ Az állam, mint jogi rend
- 13.§ A jogszabály, a jogalany, az alanyi jog; elsődleges és másodlagos jogi norma
- 14.§ Az állam, mint munkamegosztással működő szervekkel bíró rend; a formális és a materiális államfogalom
- 15.§ Állam és jog dualizmusa
- 16.§ Az általános államtan problémái, jogi problémák

2. Az állam, mint rend; természeti és normatív rend

"Az állam az emberi magatartásoknak egy bizonyos rendje."⁴ Kelsen szerint az államról, mint rendről kell beszélnünk, melyben az emberek magatartása, cselekvése rendezett. A rend fogalmát azonban két értelemben használhatjuk. Beszélhetünk a "természet rendjéről" és a normák rendjéről. Az előbbi meghatározás arra válaszol, hogy mi történik a valóságban, minek kell történnie, míg az utóbbi kérdése a "minek kellene történnie" lehetne.

A természet rendje tulajdonképpen a természettörvények összessége, melyek olyan

³ Szilágyi Péter: A Tiszta Jogtan államelméleti fogantatása Világosság 2005/10. 49.o.

⁴ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 29.o.

szigorú törvényeket jelentenek, hogy a tárgyak, dolgok szükségszerűen kötelesek ezeknek eleget tenni, kénytelenek ezeknek megfelelő magatartást tanúsítani. "Ez a szükségképpeniség az általános okozati törvény szükségszerűsége, amelynek a természettörvények csupán speciális esetei."⁵ Ha valami a természettörvénnyel ellentétesen cselekszik, az nem a törvény helytelenségét, hanem csak a tudomány általi megfogalmazásának helytelenségét jelenti.

A normatív rend lényege azonban egy emberi magatartás és/vagy erre való kötelezés; minden ezzel kapcsolatos dolog csak a norma részét, a magatartás feltételét vagy okozatát adja meg. Viszont előfordulhat olyan eset is, amikor nemcsak a normatív rendnek ad értelmet a magatartás, hanem a természeti rend részét is képezi egyben.

Alapvető különbség a két rend (természeti és normatív) között, hogy a természettörvények a valóságot írják le, a történésekhez igazodnak, míg a normák szabályokat keletkeztetnek, melyek érvényességét azonban nem érinti, ha ezeket a szabályokat az emberek nem követik. A normák rendjében az emberi cselekvéseknek kellene alkalmazkodniuk a szabályokhoz, bár némely esetben a természettörvény ellentétes is lehet valamely normával.

3. Az állam, mint tekintély; az állammal szembeni alávetettség

Tehát Kelsen szerint az állam egyfajta rendként - azon belül is normatív rendként - fogható fel, de ha közelebbről megnézzük a fogalmat, más jelzőket és jellemzőket is aggathatunk rá. Az első ilyen jelző a tekintély, melyhez elengedhetetlen a függés és valamilyen kötelezettség megléte. Hiszen ha valamit tekintélynek tekintünk, akkor már nincs szó egyenlőségről, mellérendeltségről, a személyközi viszonyokra az alá-, fölérendeltség jellemző. A tekintéllyel rendelkező a többiekkel szemben magasabb pozícióba kerül, normák által kötelezettségeket írhat elő számukra. Összességében ezeknek az emberi magatartásokat szabályozó normáknak a rendje alkotja az államot. Kelsen azonban emlékeztet arra, hogy a két fogalmat - azaz a természet és az állam tekintélyét - nem szabad összekevernünk, azonosítanunk. A keveredés oka abban áll, hogy az államtudomány léte régebbre vezethető vissza, mint a természettudományé, mely utóbbi ezáltal sok fogalmat vett át az előbbitől.

4. Az állam, mint az egyesek feletti akarat

Az akarat, mint jelző, szintén két értelemben illeszkedhet az államhoz. Mint az állam akarata és az állam, mint maga az akarat. Itt már észrevehetjük Jellinek hatását, hiszen szerinte az állam nem emberek sokaságából, hanem térben és időben lejátszódó folyamatok sokaságából áll; az állami folyamatok pedig összességükben emberi cselekvések és azok hatásai.⁶ Kelsen szerint sem egyenlő az állam akarata az egyes emberek akaratával, hanem az államot alkotó normatív rend szabályainak érvényességét jelenti.

5. Az állami rend hatékonysága; norma és a normáról szóló képzet

A következő kérdés, amit meg kell vizsgálnunk: a hatékonyság. Ez arra vezethető vissza, hogy az állam, mint normatív rend nemcsak tekintély, aminek az emberek alávetik magukat és nem csak egy érvényes rend a maga alkotta szabályokkal, hanem hatékony is egyben. Abban a tekintetben, hogy az állam részét képező emberek az állam normatív rendjét és az azt alkotó normákat felfogják és általában ezeknek megfelelően cselekednek. Nem maga a norma az, ami e hatékonyságot kiváltja, hanem a normához társuló képzet, amely már

⁵ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 29.o.

⁶ Szilágyi Péter: S Tiszta Jogtan államelméleti fogantatása Világosság 2005/10. 49.o.

egyértelműen pszichológiai folyamat. Ha az egyén szembetalálja magát egy normával, ami valamilyen kötelezettséget ír elő, vagy magatartást tilt meg, nem az érvényessége miatt tesz annak eleget, hanem mert kialakul benne egy képzet a normáról, ami azt sugallja neki, hogy teljesítenie kell. Ha viszont a norma már eleve egy természettörvényt foglal magában, akkor véleményem szerint nem a normáról kialakult képzet az, ami hatékonyá teszi azt, hanem a természettörvénynek való engedelmeskedés.

6. Az állami rend érvényességének és hatékonyságának viszonya

A jog - s így az állam - akkor létezik, ha érvényes; s ha érvényes, akkor létezik. Az érvényesség a normatív rend kötelező jellegére utal, és nem vezethető vissza tapasztalati szempontokra. A normatív rend érvényessége független attól, hogy rendszeresen követik-e (vagyis hogy a normarendszer hatékony-e). Viszont az a rend, amit senki sem követ, természetesen nem lehet érvényes; de olyan normarendszer sincs, amelynek minden eleme érvényesül. A rendszerinti követettség nem feltétele az érvényességnek. Összegezve ha a normatív rend nem hatékony, akkor nem lehet érvényes, de ha hatékony, attól még nem biztos, hogy érvényes is (conditio sine qua non).

Gyakran azonban nem az állami rend tudata az, ami az embereket a rendnek megfelelő magatartásra készíti, hanem pl. vallási, erkölcsi képzetek. Kelsen úgy próbálja feloldani ezt a problémát, hogy azt mondja: "valamely állami rendről csak akkor tételezzük fel, hogy normatív érvényes, ha azok a valóságos emberi magatartások, amelyekre ez a rend vonatkozik, egy bizonyos fokig megfelelnek e rend tartalmának." Tehát a gyakorlatba ültetve két következtetés szűrhető le ebből: ha egy korábban létező állami rendet a jelenlegi körülmények között már senki ne fogad el, akkor nem tekinthető érvényesnek, de azt sem várhatjuk el, hogy az érvényes rendet minden egyes jogalany kövesse. Meg kell engedni a norma és az emberi magatartás közti ellentét lehetőségét.

7. Az állam, mint hatalom

Ha sarkítani akarunk, a fenti címben meghatározott következő jelzöt (hatalom) egyenlőnek kell tekintenünk a már értelmezett hatékonysággal. Miért is? Sokan azonosítják az állam hatalmát különböző eszközökkel (pl. fegyverek), viszont arra nem gondolnak, hogy ezeket emberek működtetik, akik a normákról alkotott képzetük miatt cselekednek így. Tehát elvileg a belső indíttatású normakövetés, a képzetek "motiváló ereje", az állam hatékonysága az, amit az állam hatalmának nevezhetünk. Azonban nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy a hatékonyságnak csak egy részét képezik az (érvényes) normákról alkotott képzetek, tehát inkább a normatív rend érvényességével, mint a normákról alkotott képzetekkel kell összekapcsolnunk a hatalom létét.

8. Az állam részére történő beszámítás

Kelsen elmékedését az állam létéről úgy folytatja, hogy elismeri, eddigi téziseihez deduktív módszerrel jutott el. Hogy bebizonyítsa álláspontja helyességét, az empirizmus talajára helyezi a vizsgálódást, melynek középpontjába az emberi cselekvéseket teszi. Azt kutatja, hogy melyek azok a jellemzők, amelyek megkülönböztetik az állami aktusokat a többi cselekvéstől. Hiszen az állami aktusok is emberi cselekvések, csak bizonyos okok miatt nem az emberi motívumot látjuk mögötte, hanem az államnak "számítjuk be". Viszont arra a következtetésre jut, hogy empirikus úton, "érzéki tapasztalat segítségével" ezeket a tulajdonságokat, jellemzőket nem tudjuk megmagyarázni.

"Az állam, mint az állami aktusok alanya, nem más, mint egy beszámítási pont."⁷ Ez azt is jelenti, hogy az állami cselekvés, mint minőség nem a cselekvésen magán látható, hanem a cselekvő és az őt megítélő szemlélő viszonyában, illetve e viszony értelmezésében adott.⁸

9. A természetes és normatív beszámítás

A beszámítás, mint gondolati művelet lehet természeti és normatív. Természeti beszámításról akkor beszélünk, amikor valamilyen történést a természeti folyamatok által okozatilag meghatározottnak tekintünk.⁹ "Valamely olyan egészre vonatkozik, amelynek egysége az érzéki tapasztalatban közvetlenül adva van."¹⁰

A normatív beszámítás alapja pedig az, hogy az emberi cselekvések, amiket állami aktusnak minősítünk, megfelelnek a normatív rendnek, tehát végső soron már eleve elő vannak írva a normákban. A normák beszámítási szabálynak tekinthetők, melyek alapján a beszámítás történik. A normák és ezáltal az állami aktusok az állami rend részét képezik, ezért "ezen rend egészének egységére vonatkoztathatók". A részből következtetünk az egészre; a rész működését az egészre vonatkoztatjuk.

Viszont nem feltétlenül ilyen egyszerű az elkülönítés. Mert míg a természeti létben a rész is önálló egységként jelenik meg és működésének minden eleme részét képezi az egésznek is, addig a normatív beszámításban egy fizikailag nem tapasztalható egységről van szó (állam), tehát szükséges kiindulópont egy normatív rend érvényességének feltételezése; és a normatív rendben az ember és annak cselekvése nem minden körülmény között része az államnak és tekinthető állami aktusnak. Itt jelenik meg az előbb említett normatív rend érvényessége létezésének szükségessége és az ezt alkotó norma tartalma. Mert amely cselekvés a normának megfelel, csak azt számítjuk be az államnak. "Állami aktus csupán az a tényállás, amely ilyen normatív minősítéssel bír, s csupán az ilyenekben él és cselekszik az "állam". "¹¹

Még egy különbség található a természeti és a normatív beszámítás és aktusok között: a semmisség és az érvénytelenség. A természetben ilyen nem létezik, míg a normatív rendben ha nem felel meg a cselekvés az aktusok számára előírt követelményeknek vagy akként kívánnák feltüntetni, bár nem az, akkor semmis vagy érvénytelen.

10. Az állam, mint eszmei rend

Kelsen az államot azért tekinti eszmei rendnek, mert azt állítja, hogy nem a reális emberi cselekvések alakítják ki az államot, hanem a normatív rendet kell értelmezési mintának tekintenünk, "olyan gondolatbeli, eszmei rendszernek, amelynek segítségével bizonyos reális tényállásokat állami aktusokként értelmezünk, hogyha e rend tartalmával való megegyezésüket megállapíthatjuk."¹² Tehát a normatív rend érvényessége és a normák adta

⁷ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 35.o.

⁸ Takács Péter: Az állam fogalma in: Államelmélet (Bódig - Cs.Kiss - Loss - Karácsony - Paczolay - Péteri - Szabadfalvi - Szabó - Szigeti - Szilágyi - H.Szilágyi - Takács - Visegrády - Zódi - Zsidai) Bíbor Kiadó Miskolc 1997. 18.o.

⁹ Takács Péter: Az állam fogalma in: Államelmélet (Bódig - Cs.Kiss - Loss - Karácsony - Paczolay - Péteri - Szabadfalvi - Szabó - Szigeti - Szilágyi - H.Szilágyi - Takács - Visegrády - Zódi - Zsidai) Bíbor Kiadó Miskolc 1997. 18.o.

¹⁰ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 36.o.

¹¹ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 37.o.

¹² Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 37.o.

különleges értelmezés teszi a cselekvéseket állami aktusokká, ha megfelelnek az állami rend szabályainak.

11. A szociális alakulatok normatív jellege; természet és szellem

A szerző első megállapítása a témával kapcsolatban, hogy a szociális alakulatok is éppúgy normarendszerként foghatók fel, mint az állam és közös jellemzőjük a kötelezettség. Ezt követően - hogy eljussunk az előbbi megállapításhoz - a társadalom lényegét elemzi, mely szerinte ténybeli vonatkozásokkal nem közelíthető meg, mert akkor nem lehet elhatárolni a társadalom lényegét adó ember-ember közti magatartásokat az ember-állat, vagy ember-életlen köztiektől. Normák tartalma viszont csak emberi magatartás lehet, ezért a szociális viszonyt is ehhez kell alakítani, melynek központi eleme a kötelezettség. Csak így lehet megkülönböztetni a természetet a társadalomtól, melyek alapvetően visszavezethetők a természettörvények és a normák ellentétére, külön világára. Kelsen szerint "az államnak, mint társadalmi jelenségnek tehát nem a természet világában, hanem a szellem birodalmában van a helye."¹³

12. Az állam, mint kényszerítő rend

Eddig az állam szociális alakulatokhoz való hasonlóságát elemeztük, most pedig a különbségeket vegyük sorba. Az állam kényszerítő rend, mely azt jelenti, hogy kényszeralkalmazást ír elő. Azaz ha pl. a normákban meghatározott tiltott magatartást tanúsít az egyik ember, akkor vele szemben kényszeraktust kell foganatosítani, mely lehet büntetés vagy exekválás. A kényszer megjelenésének célja nem az alkalmazás, hanem az elrettentés vagy megelőzés. Emellett azonban meg kell említenünk azt a tényt is, hogy némely állami aktus nem ír elő semmiféle kényszert.

Az államelmélet alapvonalai című tanulmányban a 10.§-nél jelenik meg először a Kelsen eddigi műveiben fokozatosan fejlődő jogász- és szociológiai államfogalom elhatárolása. Ebben az állam kényszerrendként való jellemzése ad segítséget. A kényszerítés jelentheti a tényleges alkalmazást vagy az azzal való fenyegetést, de mindenképpen a normákon túlra, tényszerűségekre utal.¹⁴ A jogász-államfogalomban azonban csak az ehhez kapcsolódó szankció vagy kötelezettség jelenhet meg. Ezért van szükség a szociológiai fogalomra is, mint kiegészítésre.

13. Az állam, mint jogi rend

Az előbbiekből levont következtetés, hogy az állami rend egyenlő a jogi renddel és az állami (normatív) rend normái azonosak a jogi normákkal. A jogszabály, mint "jogi törvény" tulajdonképpen megfeleltethető a természeti törvényekkel, de persze bizonyos különbségekkel.

Kelsen szerint a jogszabálynak két eleme van, a feltétel és a jogkövetkezmény, melyeket a "kell" kapcsol össze. A jogkövetkezmény egyrészt a jog reakciója a feltétel beteljesülése esetén (kényszeraktus), másrészt az állam (kényszerítő rend) cselekvése, akciója, tehát állami aktus. Már itt előrevetíti, hogy ha ez a megfogalmazás formális, létezik materiális

¹³ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 39.o.

¹⁴ Takács Péter: Az állam fogalma in: Államelmélet (Bódig - Cs.Kiss - Loss - Karácsony - Paczolay - Péteri - Szabadfalvi - Szabó - Szigeti - Szilágyi - H.Szilágyi - Takács - Visegrády - Zódi - Zsidai) Bíbor Kiadó Miskolc 1997. 20.o.

változata is és ebből adódóan magának az államnak is van egy formális (jogi) és materiális (jogtartalmi) fogalma.

14. A jogszabály, a jogalany, az alanyi jog; elsődleges és másodlagos jogi norma

A jogszabály és természeti törvény azonossága azonban nem feltétel nélküli. Már a mű legelején volt arról szó, hogy a természeti törvények esetén a természet tárgya az okozatossági törvény szükségszerűsége miatt kénytelen valamilyen magatartásra, míg a jogszabály esetében a beszámítás az, ami kötelezővé teszi ezt. Ha ezt továbbgondoljuk, akkor oda jutunk, hogy a normatív rendben a beszámítás az okozatosság analóg fogalma.

A beszámítás fogalma azonban több értelemben is használható. Jelenthet kapcsolatot a jogszabály elemei - a jogi feltétel és a jogkövetkezmény - között, de összekötheti az "elkövetőt", a jogalanyt is a cselekménnyel. Ez utóbbi értelemben használt beszámítás esetén az alany és a cselekmény összekapcsolása annak a rendnek az egységére vonatkoztatás, amely rend valamely normája az adott cselekményt előírja. Az államnak való beszámítás ennek az egyik esete.

Kelsen megalkotja a fizikai és jogi személy, illetve a jogalany fogalmát. Azt mondja, ha egy ember magatartásait szabályozó normákból álló parciális rendet megszemélyesítjük, akkor kapjuk meg a fizikai személy fogalmát, ha pedig ez a rend több ember egymáshoz viszonyított, kölcsönös magatartásait szabályozó normákból áll, akkor jutunk el a jogi személyhez. A jogalany pedig nem a jogi renddel szembenálló lény, hanem maga a jogi rend, "akár mint egész, akár mint rész, a maga megszemélyesítségében".¹⁵

Elméletében itt már olyan szinten áll, hogy a tárgyi és az alanyi jog dualisztikus felfogását tagadja. Az alanyi jog Kelsen szerint egyenlő a jogi kötelességgel. Kifejtve az utóbbi fogalmat megállapítja, hogy ez tulajdonképpen egy magatartás, melynek a nem teljesítése maga után vonja a kényszeraktus (pl. büntetés) bekövetkezését. Ha ezt a magatartást egy szabályba ágyazzuk, amelynek célja a kényszeraktus elkerülése, tehát megelőzés, akkor beszélhetünk másodlagos normáról. Végső soron ez azonosítható szűkebb értelemben a jogi kötelességgel.

Az elsődleges norma pedig akkor áll elő, ha a másodlagosban foglalt magatartásnak ellenszegülnek és kényszeraktust kell alkalmazni. Ez a két norma alkotja a jogszabályt.

Az alanyi jog nem csak kötelezettséget, hanem jogosultságot is jelenthet, ha a feltételek között meghatározott az érdekelt személye.

15. Az állam, mint munkamegosztással működő szervekkel bíró rend; a formális és a materiális államfogalom

Visszanézve a történelmet, és megvizsgálva például a vérbosszú intézményét arra a következtetésre juthatunk, hogy bár a sértett vagy jogosult volt hivatott akkoriban a jogi rend által garantált kényszer alkalmazására, de azt - mint annak szerve - jogosan cselekedte, ti. a jogi rend által adott felhatalmazás következtében. Később erre külön intézmény (államszervek) született, megfelelő feltételekkel és eszközökkel, a társadalmi munkamegosztásnak köszönhetően.

Kelsen szerint azonban a kényszer államszervek funkciójává tétele és a személyes vérbosszú, a közvetlen sértetti kényszer alkalmazása nem lényegbeli, hanem csak technikai kérdésekben tér el egymástól.

Bevezeti a formális és a materiális államfogalom és államszerv-fogalom elhatárolását.

¹⁵ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bfbor Kiadó, Miskolc 1997. 40.o.

A formális államfogalom tágabb, "a totális jogi rendet és a jogi tényállások összességét jelenti", míg a materiális szűkebb, csak "bizonyos jogszabályok, tényállások megjelölésére szolgál"¹⁶, jogszolgáltatás és közigazgatás együttese. A formális államszerv meghatározásával szemben is szűkítést alkalmaz a materiális esetén, mert ezalatt már nem minden jogi aktust kell érteni, csupán meghatározott személyek által végzett kényszeraktusokat (büntetés, exekválás) és közigazgatási funkciót, melyek mint kötelezettségek jelennek meg. Ennek oka, hogy a lezajlott fejlődés, munkamegosztás következtében a kényszer alkalmazásának államszervekhez telepítése kötelezettséggé vált, melynek nem teljesítése fegyelmi büntetést von maga után.

16. Állam és jog dualizmusa

Kelsen - mint már azt korábban is említettem - államelméleti műveiben nem csak az alanyi és tárgyi jog különbözőségével szakít, hanem a jog és állam azonosságát is hirdeti. Az államelmélet alapvonalai című összefoglaló munkájában is szót érdemelt a téma pár sorban.

Az állam, mint normatív rend egyenlő a jogi renddel és az állam, mint jogalany a jogi rend megszemélyesítése. Mindezekből az következik, hogy az állam egyenlő a joggal.

A Kelsennel szembenállók viszont azt vallják, hogy az állam megelőzte a jogot, ő teremtette, majd fokozatosan jogi kötelezettségekkel körülhatárolva magát, maga fölé helyezte.

A szerző elismeri, hogy a két fogalom elválasztása vagy éppen azonosítása megoldatlan probléma, de álproblémának tekinti, mely abból adódik, hogy egy dolog megismerésének eszközét gyakran - leválasztva az eredeti, megmagyarázandó dologról és ezáltal megkettőzve azt - egy önálló egység, dolog tulajdonságaival ruházzák fel.

17. Az általános államtan problémái, jogi problémák

Az állam mivoltával foglalkozó rész utolsó címében mintegy öngazolást kapunk a szerzőtől. Állítása szerint kiindulási pontja - tehát, hogy az állam azonos a jogi renddel - helyességét éppen az támasztja alá, hogy az államelmélet problémáinak összefüggése és zárt rendszerbe illeszkedése ezek alapján bizonyítható. Ezen jogi problémák - mármint "a jogi rend érvényességének és megalkotásának problémái"¹⁷ - a következők:

- az állam elemei (államhatalom, terület, nép), mint az érvényesség térbeli és személyi köre
- a centralizáció, decentralizáció és ezen belül különösen az államkapcsolatok, mint az érvényesség térbeli körének részét képező jogi alakulatok természete
- az államhatalmak, mint a jogalkotás fokozatai
- az államszervek, mint a jogalkotás tényállásai
- az államformák, mint a jogi rend megalkotásának módszerei

Ezek a problémák formai vagy tartalmi jellegű elemzések, melyek csak lehetséges típusok megrajzolására törekednek, nem pedig helyes tartalom kialakítására, mert az a politikaelmélet feladata.

¹⁶ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 42.o.

¹⁷ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai Bíbor Kiadó, Miskolc 1997. 43.o.